

ORD.PROF.DR. WOLFGANG GLEISSBERG'İN TÜRK ASTRONOMİ DERNEĞİ BAŞKANLIĞI

Şeref Etker*

Dr. Wolfgang Gleissberg'in (Gleißberg) Türkiye'deki çalışmalarını ve yaşamını konu alan incelemelerde, onun Türk Astronomi Derneği'ne başkanlık yaptığı bilgisine yer verilmemiştir.¹ Türk Astronomi Derneği (TAD), 18 Mayıs 1954 tarihinde İstanbul'da kurulmuş ve ilk Yönetim Kurulu'nun başkanlığına İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanı Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan getirilmiştir.² Bu yönetimde Ord.Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg Asbaşkan olarak görev almıştır. Derneğin 23 Şubat 1957 tarihinde yapılan Olağanüstü Genel Kurulu'nda ise, başkanlığa Astronomi Enstitüsü Direktörü Ord.Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg seçilmiştir.³ Aynı toplantıda, Dernek çalışmaları için bir program oluşturularak yeni görev bölümü yapılmıştır. Olağanüstü Genel Kurul kararlarının başında, bir bülten yayımlanması, halka açık 'serbest' astronomi konferanslarının düzenlenmesi⁴ ve öğrencilerin TAD'ne üye olabilmeleri, gelmektedir:⁵

* P.K. 99, Kızıltoprak 34725, İstanbul.

¹ H.H. Menteşe, H.H. Esenoğlu, H. Çalışkan, *Kuruluşundan Günümüze İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü (1933-2000)*, İstanbul, İ.Ü. Fen Fak. yay., 2002, s.28-29.

<http://www.istanbul.edu.tr/fen/astronomy/tanitim/tarihce/kurgunastro.pdf>; S.İshakoğlu-Kadioğlu, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946)*, İstanbul, İ.Ü. Bilim Tarihi Müzesi ve Dokümantasyon Merkezi yay., 1998, s.236-242; F. Günergun, S. Kadioğlu, "Bilim insanlarının ülkelerarası yolculuğu: İstanbul Üniversitesi'nde dört yabancı astronom (1933-1958)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.XIII, sayı 1, 2011, s.62-74. <http://www.iudergi.com/tr/index.php/oba/article/view/11418>; F. Esin, "Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg'in anısına: Asteroid Ankara'nın babası," *Cumhuriyet Bilim Teknik*, sayı 85, 15.10.1988, s.8.

² "Türk Astronomi Derneği'nin ilk genel kurul toplantısı dün saat 16'da Astronomi Enstitüsü salonlarında yapılmış ve İdare Heyeti Başkanlığına Fen Fakültesi Dekanı Ord.Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, II. Başkanlığına Astronomi Enstitüsü Direktörü Ord.Prof. W. Gleissberg, Sekreterliğe Kandilli Rasathanesi asistanı Muammer Dizer, Cemiyet Fahri Başkanlığına da Kandilli Rasathanesi kurucusu Fatih Gökmen seçilmiştir," *Milliyet*, 6 Temmuz 1954, s.2; *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre, "Toplantıda yapılan seçim sonunda [Yönetim] Kurulu şu zevattan teşekkül etmiştir: Fen Fakültesi Dekanı Nüzhet Gökdoğan, W. Gleissberg, Muammer Dizer, [Tevfik] Okyay Kabakçıoğlu, Adnan Kırıl, E.A. [Egbert Adriaan] Kreiken" (6 Temmuz 1954, s.2).

³ Yönetim Kurulu Başkanı: Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg (Üniversite Astronomi Enstitüsü Direktörü), Asbaşkan: Vehbi Güney (Haydarpaşa Lisesi Müdürü), Sekreter: Saadetin Topuzoğlu, Sayman: Dr. Hasan Tayş (Kandilli Rasathanesi müdür muavini), Üye: Şerafettin Çintan (Kabataş Lisesi astronomi öğretmeni), Üye: Faruk Kanbay, *Gökyüzü*, sayı 1, Temmuz-Ağustos-Eylül 1957, s.1.

⁴ Bundan önce W. Gleissberg, halka açık Üniversite Konferansları içinde, Fen Fakültesi konferans salonunda 'Kainattan gelen radio dalgaları' konulu bir sunum yapmıştır (20.04.1955).

⁵ *Gökyüzü*, sayı 1, Temmuz-Ağustos-Eylül 1957, s.1. Bültenin birinci sayısının hazırlanmasında çalışanlar: Wolfgang Gleissberg, Kemal Erkman, Hasan Tayş, Saadetin Topuzoğlu, Metin Hotinli, Metin Alyanak.

1. Astronomideki değişiklikler, buluşlar, ilerlemeler ve bu ilmin öğretimine ait meselelerin münakaşalarını ihtiva eden bir Bültenin her üç ayda bir neşri.
2. Bir gök haritasının bastırılması.
3. Maddi imkanlar hasıl olduğu takdirde bir Almanak neşri.
4. Türk[iye] Muallimler Birliği [Çemberlitaş lokali], Eminönü Öğrenci Lokali [Halkevi] ve Haydarpaşa Lisesi'nde konferanslar temini.
5. İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü'ne yeni konacak bir teleskoptan Dernek üyelerinin rasat geceleri tertibiyle faydalanması.
6. Derneğin, bilahare ikametgah olarak kullanacağı Türkiye Muallimler Birliği'ne federe olması.
7. 18 yaşından küçük olan öğrencilerin yılda 6 lira ödemeleri şartıyla Derneğe alınması.
8. Birçok gayelerin tahakkuku için lüzumlu ihtisas komisyonlarını kurmak ve lağvetmek hakkının Yönetim Kurulu'na verilmesi.

Gleissberg'in başkanlığındaki Yönetim Kurulu'na özellikle öğretmenlerle amatör astronomların seçildiği görölmektedir.⁶ Olağanüstü Genel Kurul'da alınan kararlar, gökbilimin öncelikle topluma ve gençlere tanıtılmasına yöneliktir. TAD çalışmalarında Wolfgang Gleissberg, Haydarpaşa Lisesi Müdürü olan Dernek Asbaşkanı Vehbi Güney'den destek görmüştür.⁷

Gleissberg'in Almanya'ya dönüşü kesinleşince, TAD Dördüncü Genel Kurul toplantısı öne alınarak, 3 Mayıs 1958 tarihinde yapılmış ve Yönetim Kurulu yeniden Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan'ın başkanlığında oluşmuştur. Aynı toplantıda Ord.Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg, oybirliği ile Türk Astronomi Derneği'nin 'Fahri Başkanı' seçilmiştir.⁸ Gleissberg, 23 Şubat 1957 ile 3 Mayıs 1958 tarihleri arasında, bir dönemden daha uzun bir süre Türk Astronomi Derneği'nin Başkanlığını yapmıştır. Mayıs 1954'te kurulduğu halde,⁹ Wolfgang Gleissberg Şubat 1957'de Dernek Başkanlığını devralıncaya kadar TAD herhangi bir varlık gösterememiştir. Bu nedenle, derneğin kuruluşunun yine Gleissberg tarafından tamamlandığını söylemek yanlış olmaz. (Bkz. Ek III.)

⁶ TAD'nin iletişim adresi, derneğin sekreteri Saadetin Topuzoğlu'nun ev adresidir: Mısırlıbahçe sokak, no. 99, Beşiktaş, İstanbul.

⁷ Vehbi Kemal Güney (1912-2008) İstanbul'da Haydarpaşa ve Darüşşafaka Liselerinde ve Kadıköy Maarif Koleji'nde matematik-astronomi öğretmenliği ve yöneticilik yapmıştır, bkz. N. Güney, *Vehbi Kemal Güney: Bir Aydınlanma Eğitimidisinin Portresi*, İstanbul, Yazın Basın Yayın, 2012.

⁸ TAD Fahri Başkanı: Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg, Başkan: Prof.Dr. N. Gökdoğan, Asbaşkan: Dr. H. Tayrı, Sekreter: S. Topuzoğlu, Sayman: M. Alyanak, Üye: Vehbi Güney, Üye: Ş. Çintan. Ayrıca geniş kadrolu bir İstişare Kurulu da belirlenmiştir, *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.14. TAD'nin ilk Fahri Başkanlığına Fatin Gökmen (1877-1955) seçilmiştir.

⁹ N. Gökdoğan, W. Gleissberg'in Türk Astronomi Derneği'nin kuruluşundaki rolüne de değinmektedir: "Prof.Dr. Gleissberg'in İstanbul Üniversitesi'nde bulunduğu süre zarfında, astronomiye karşı ilgi duyanlarla öğretim üye ve yardımcıları arasında bir bağlantı sağlamak üzere, 1954 yılında Türk Astronomi Derneği adı ile bir dernek kurulmuştur," N. Gökdoğan, 'Cumhuriyet'in 50. yılında Türkiye'de Astronomi', [TÜBİTAK] *Bilim ve Teknik*, c.6, sayı 72, Kasım 1973, s.2-6 [F.Saygılıgil, *Kainatta Bir Nokta: Nüzhet Gökdoğan*, İstanbul, İst. Kültür Üniv. Yay., 2010 içinde, s.139].

Ord.Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg'in, yabancı bir biliminsanı olarak bir ulusal derneğin önce başkanlığına ve ardından onursal başkanlığına getirilmesi olağandıdır, ve Gleissberg'in Türk gökbilimine ve Türkiye'ye verdiği yüksek değerlerin bir karşılığı olarak görülebilir.¹⁰

Türk Astronomi Derneği'nin *Gökyüzü* Bülteni

W. Gleissberg yönetimindeki Türk Astronomi Derneği'nin dikkate değer çalışmalarından biri, *Gökyüzü* adı verilen üç aylık bir bültenin yayımıdır. İlk sayısı, 1957'nin Temmuz ayı içinde yayımlanmıştır.¹¹

TAD Yönetim Kurulu *Gökyüzü*'nün amacını şöyle belirtmiştir:¹²

“Türk Astronomi Derneğinin son Genel Kurul toplantısında, Yönetim Kurulu'nun sunduğu tekliflerin oybirliği ile kabulü *Gökyüzü* adlı bu bültenin bugün elinizde bulunmasına yolaçmıştır. Bütün ilimler gibi, astronomi de mütemadiyen ilerlemekte, dünyanın her tarafındaki rasathanelerde her gün sayısız araştırmalar yapılmakta ve neticeler alınmaktadır. Bu neticelerin kıymetli üyelerimize bildirilmesi üzerinde titizlikle durulacaktır. Bundan böyle gökyüzünde vukua gelecek hadiseler üç aylık cetveller halinde bültende yer alacak, İstanbul Üniversitesi Rasathanesi, Ankara Üniversitesi Astronomi Enstitüsü ve Kandilli Rasathanesi'nde yapılan çalışma ve rasatlara dair izahat verilecektir. Liselerdeki astronomi seviyesinin yüksek tutulması için didaktik problemlerin münakaşalarını ihtiva eden sual ve teklif mektupları “Üyelerin Mektupları” başlığı altında neşredilecek ve Derneğin üyeleri bu meselelerin münakaşalarına davet edilecektir. Derneğe yeni kaydedilen üyelerin isim ve adresleri Bültende gösterilecektir. Bültен her üç ayda bir çıkarılacak, maddi imkanlar arttıkça daha kısa fasıllarla çıkarılması düşünülecektir.”

Gleissberg'in girişimi ile, Türk Astronomi Derneği adına çıkarılan *Gökyüzü* bülteni beş sayı yayımlanabilmiştir: İlk sayısı Temmuz-Eylül 1957 (4 yaprak), 2. sayısı Ekim-Aralık 1957 (5 y.), 3. sayısı Ocak-Mart 1958 (9 y.), 4. sayısı Nisan-Haziran 1958 (14 y.) tarihlerinde yayımlanan bülten,¹³ W.

¹⁰ Vehbi Güney'e göre, Wolfgang Gleissberg, üç küçük gezegen (asteroid) keşfetmiş, ilgili kurum keşfedilen sonuncu gezegenin ismini koyması için W. Gleissberg'i görevlendirince, Gleissberg 1457 numaralı gezegene 'Ankara' adını vermiştir, N. Güney, *a.g.y.*, s.25; N. Gökdoğan, konuyu şöyle açıklamaktadır: “[İstanbul Üniversitesi Observatuarı] küçük planetlerin rasatlarına önemli bir katkıda bulunduğundan, yeni keşfedilmiş küçük bir planete 1941 yılında Dr. W. Gleissberg'in bir isim bulması Almanyadaki Rechen-Institut [Astronomisches Rechen-Institut, ARI Heidelberg] tarafından talep edilmiş, o da bu yeni cisme *Ankara* isminin konulmasını önermiştir,” *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Rasathaneleri*, ed. M. Dizer, İstanbul, MEB Kandilli Rasathanesi yay., 1973, s.14. Ayrıca bkz., F. Günergün, *a.g.m.*, s.63.

¹¹ *Gökyüzü*'nün birinci sayısı, W. Gleissberg Temmuz ayında Almanya'ya gitmeden önce yayımlanmıştır.

¹² *Gökyüzü*, sayı 1, Temmuz-Ağustos-Eylül 1957, s.1 (Önsöz).

¹³ Yazının hazırlanmasında yararlanılan *Gökyüzü* dergileri, TAD kurucu üyesi Prof.Dr. Adnan Kırıl'ın (1919-2004) özel evrakı arasında bulunmuştur. Beş sayının tam bir koleksiyon oluşturduğunu düşünüyoruz.

Gleissberg'in Türkiye'den ayrılmasından sonra, bir kez çift sayı (5-6) olarak Temmuz-Aralık 1958'de (10 y.) çıkmıştır.

GÖKYÜZÜ

TÜRK ASTRONOMİ DERNEĞİ ORGANIDIR

Sayı : 1 Temmuz - Ağustos - Eylül 1957

Ü N S Ü Z

Türk Astronomi Derneğinin son genel kurul toplantısında, yönetim kurulunun sunduğu tekliflerin oy birliği ile kabulü G Ö K Y Ü Z Ü adlı bu bültenin bu gün elinizde bulunmasına yol açmıştır. Bütün ilimler gibi Astronomi de mütemadiyen ilerlemekte, dünyanın her tarafındaki rasathanelerde her gün sayısız araştırmalar yapılmakta, ve neticeler alınmaktadır. Bu neticelerin kıymetli üyelerimize bildirilmesi üzerinde titizlikle durulacaktır. Bundan böyle gök yüzünde vukua gelecek hadiseler üç aylık cetveller halinde bültende yer alacak, İstanbul Üniversite Rasathanesi, Ankara Üniversitesi Astronomi Enstitüsü ve Kandilli Rasathanesinde yapılan çalışma ve rasatları dair izahat verilecektir. Liselerdeki Astronomi Öğretiminin seviyesinin yükseltilmesi için didaktik problemlerin örnekleriyle birlikte öğretilmesi ve teklif mektupları "Üyelerin Mektupları", başlığında altında nesredilecek ve derneğin üyeleri bu meselelerin münaazalarına davet edilecektir. Derneğe yeni kaydedilen üyelerin isim ve adresleri Bültende gösterilecektir. Bülten her üç ayda bir çıkarılacak, maddi imkânlar arttıkça daha kısa fasullarla çıkarılması düşünülmektedir. Bülteni muntazam albinemiz için - heronis kayıtlı değilseniz - TÜRK ASTRONOMİ DERNEĞİ'ne üye kaydolmanızı tavsiye ederiz. Kaydınız için demek sekreterinin aşağıdaki adresine müracaat ediniz, hareket tarzınız size bildirilecektir. Üyelik aidatı senede en az on iki liradır.

T. A. D. Yönetim Kurulu

SON GENEL KURUL TOPLANTILARI VE ALINAN KARARLAR

23 Şubat 1957 de yapılmış olan Türk Astronomi Derneği Fevkâlâde genel kurul toplantısı sonunda seçilen Yönetim Kurulu, Derneğin gelişmesi mevzuunda yine genel kurul tarafından yeni kararlar almakla vazifelendirilmişlerdir. Bundan dolayı hemen çalışmalar başlatılmış, müteaddit toplantılarda hazırlanan teklifler, 11-Mayıs-1957'deki Esas genel Kurul toplantısına sunulmuştur. Bunlar 8 Maddeden ibarettir.

- 1-Astronomideki değişiklikler, buluşlar, ilerlemeler ve bu ilmin öğretimine ait meselelerin münaazalarını ihtiva eden bir Bültenin her üç ayda bir Negri,
- 2-Bir Gök Haritasının bastırılması,
- 3-Maddi imkânlar hasıl olduğunda takdirde bir Almanca'nın negri,
- 4-Türk Kurulları Birliği-Besininin öğrenci lokali ve Haydarpaşa Lisesinde konferanslar temini,
- 5-İst. Uni. Astronomi Enstitüsüne yeni konacak olan bir teleskopun Demek Üyelerinin Rasat galeleri tertibiyle faydalanması,
- 6-Derneğin bilhazır ikmetişh olarak kullanacağı TÜRKİYE MÜALLİMLER BİRLİĞİ'ne federe olması,
- 7-18 yaşından küçük olan öğrencilerin yılda 6 lira sömeleri partiye derneğe alınması,
- 8-Birçok gayelerin tahakkuku için lüzumlu ihtisap komisyonlarının kurmak ve layetmek hakkının Yönetim Kuruluna verilmesi.

Yukarıdaki 8 Teklif genel kurulda oy birliğiyle kabul edilmiş ve maddelerin tahakkuku yine eski yönetim Kuruluna bırakılmıştır. Bir defa daha vazife başına gelmiş olan Yönetim Kurulu şu esastan mürekkeptir.

<p>Başkan: Ord. Prof. Dr. W. Gleissberg Asbaşkan: Vehbi Güneş Sekreter: Saadetin Topuzoğlu Şeyman: Dr. Hasan Taycı Üye : Şerafettin Çintan Üye : Faruk Kanbay</p>	<p>Üniversite Astronomi Enstitüsü direktörü Haydarpaşa Lisesi Müdürü Masrifi bahçe sok. No. 99 Beşiktaş/ İstanbul Kandilli Rasathanesi Md. Muavini Çengelköy Kabataş Lisesi Astronomi Öğretmeni Ortaköy Ruseli Han kat 4 No. 40 Beyoğlu</p>
--	--

GÖKYÜZÜ OLAYLARI :

Ay'ın safhaları,	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim
İlkördüğü	4	2	1	-
Dönüşü	11	10	9	8
Sonördüğü	20	18	17	16
Yeniay	27	25	23	23
İkikördüğü	-	-	30	30

W. Gleissberg'in Türk Astronomi Derneği Başkanlığı döneminde yayımlanan *Gökyüzü* bülteni ilk sayısı (Temmuz-Ağustos-Eylül 1957)¹⁴

W. Gleissberg'in yerine, 1958 yılında tekrar TAD Başkanı olan Nüzhet Gökdoğan, *Gökyüzü* bülteni için şunları yazacaktır:

"1954 yılında kurulan Türk Astronomi Derneği, şimdiye kadar üç ayda bir yayınladığı teksir edilmiş bültenlerle üyelerini, gökyüzünde husule gelecek

¹⁴ *Gökyüzü*, çoğaltma, (23x32 cm.) 'Türk Astronomi Derneği organıdır'. (Başlık ıstampa ile eklenmiştir.)

olaylardan haberdar etmekteydi. Hacim, muhteva ve sayı bakımından çok mahdut olan bu bültenler hem üyelere istedikleri bilgilerin hepsini verememekte, hem de ilgi çekici bir çok makalenin yayınlanmasını temin edememekte idi. Ayrıca, Dernek dışında kalan ve astronomik olaylardan haber almaktan hoşlanacak bir büyük kitle de böyle bir bültenin mevcudiyetini bile bilmiyordu.”¹⁵

Türk Astronomi Derneği, yine *Gökyüzü* adında üç aylık bir dergiyi 1960 yılının Ocak ayında yayımlamaya başlamıştır.¹⁶ Bu bülten, Aralık 1961'e kadar¹⁷ beş sayı çıkarılabilmıştır¹⁸ ve *Gökyüzü* dergisinin ikinci dizisini oluşturmaktadır.¹⁹ *Gökyüzü*, Mayıs 1997-Aralık 2000 arasında ODTÜ Amatör Astronomi Topluluğu'nun dergisi olarak yayımlanmıştır.²⁰ TAD, *Gökyüzü*'nün yayımını elektronik dergi olarak sürdürmektedir.²¹

***Gökyüzü* haberlerine göre W. Gleissberg'in İstanbul'daki son yılı**

Prof. Wolfgang Gleissberg, 1957 Mayısında yapılan TAD 3. Genel Kurul'unda Dernek Başkanı seçildikten sonra, ders yılı bitiminde davetli olarak (Batı) Almanya'ya gitmiştir. Almanya'da incelemeler bir dizi konferans veren Gleissberg bazı bilimsel araştırmalar da yapmıştır:

“İ.Ü. Astronomi Enstitüsü Direktörü Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg Frankfurt, Hamburg, Bremen ve Berlin şehirlerinde konferanslar vermek üzere Almanya'ya davet edilmiştir. W. Gleissberg, Almanya'da bulunduğu sırada Frankfurt ve Hamburg meteoroloji enstitülerinin zengin rasat materyalinden faydalanarak güneş faaliyeti ile meteorolojik olaylar arasında münasebetler olup olmadığı meselesini inceleyecektir. Bu mesele, 1.7.1957 tarihinde başlayan Milletlerarası

¹⁵ N. Gökdoğan, 'Önsöz', *Gökyüzü* [İkinci Dizi], c.1, sayı, 1, Ocak 1960, s.1.

¹⁶ *Gökyüzü* [İkinci Dizi], Türk Astronomi Derneği tarafından üç ayda bir çıkarılır, Sahibi ve Mesul Müdürü Edibe Ballı.

¹⁷ *Gökyüzü* dergisinin ikinci dizisinin son sayısı Temmuz-Aralık 1961 tarihini taşımakta ise de, bu sayının Mayıs 1962'de basılabildiği TAD Başkanı Tarık Gökmen'in "Türk Astronomi Derneği'nde son gelişmeler" başlıklı bir yazısından anlaşılmaktadır: "IAU [International Astronomical Union, Paris] ile bir işbirliği yapabilmemiz hususunda gerekli Bakanlar Kurulu kararı alınması için Dernekçe teşebbüse geçilmiştir. Nihayet, ilgili Bakanlar Kurulu kararı 9 Mayıs 1962 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanmış ve Derneğimize memleketimizi temsilen IAU ile işbirliği yapmak yetkisi verilmiştir," *Gökyüzü* [İkinci Dizi], c.2, sayı 3-4, Temmuz-Aralık 1961, s.1.

¹⁸ *Gökyüzü* [İkinci Dizi] birinci cildinin 3-4.; ikinci cildinin 1-2 ve 3-4. sayıları çift sayı olarak yayımlanmıştır.

¹⁹ S. Evren, 'Amatör gökbilimlerde üniversitelerin yeri', *J. Ist. Kültür Univ.*, 2005 (2), s.99-100. http://www.iku.edu.tr/TR/iku_gunce/GunceC3S2veS3FenMuh/Gunce/C3S2Temmuz2005FenveMuh/97.pdf

²⁰ S. Evren, 'Amatör gökbilimlerde üniversitelerin yeri', s.3-4. http://astronomy.sci.ege.edu.tr/yazokulu/aayo/Amator_Gokbilimde_Universitelrin_Yeri.doc

²¹ http://www.gokyuzu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=630&Itemid=186

Jeofizik Yılı [*International Geophysical Year* (IGY): 1.7.1957-31.12.1958] münasebeti ile büyük önemi haizdir.”²²

Gleissberg’in, Almanya’ya hareketinden kısa bir süre önce, 1957 Haziran’ında yaptığı önemli bir gözlem ‘Güneşte ekvator uzaklığı büyük bir leke grubu’ başlığıyla *Gökyüzü* bülteninde duyurulmuştur:

“21 ve 22 Haziran 1957 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü’nde, helyografal enlemi + 50°.5 olan bir güneş leke grubu rasat edilmiştir. 1878 yılında Greenwich Observatuarı’nda muntazam güneş leke gruplarının koordinatlarını tayin işinin başlamasından beri, şimdiye kadar bir tek defa bir günden fazla yaşayan bir leke grubu bu kadar büyük bir ekvator uzaklığında tesbit edilmemiştir. Mezkur leke grubu, güneş görüntüsünün batı kenarına yaklaştıktan sonra grubun rasadına devam edilememiş ise de, İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü’nde yapılan rasatlara göre, 21 ve 22 Haziranda grubun civarında üç kromosferik erüpsiyonun patlaması grubun hızlı bir gelişim safhasında bulunduğu delil sayılabilir. Sözü geçen önemli rasatlar derhal Heidelberg’deki Astronomi haberler merkezine [*Astronomisches Rechen-Institut*] bildirilmiştir.”²³

Prof. Gleissberg, 1957 yılı boyunca gözlemediği ‘güneş faaliyetlerinin 200 yıllık güneş rasatları tarihinde eşi görülmemiş bir seviyeye’ yükseldiğini saptamıştır.²⁴

Wolfgang Gleissberg, Almanya’da sürdürdüğü çalışmalar konusunda İstanbul’daki meslektaşlarını ve TAD üyelerini düzenli olarak bilgilendirmiştir:

“Henüz Almanya’da bulunan Derneğimiz Başkanı Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg, Frankfurt Üniversitesi Jeoloji Enstitüsü’nde Alman Meteoroloji Derneği [*Deutsche Meteorologische Gesellschaft*] tarafından tertiplenen bir toplantıda ‘Güneşin faaliyetinin devirleri’ hakkında bir konferans vererek, İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü’ndeki rasat ve araştırmalardan bahsetmiştir.²⁵ Dinleyicilerin çoğunun güneş faaliyeti ile alakadar meteorologlar ve jeofizikçiler olması dolayısı ile Enstitü [Gözlemevi] çalışmalarını astronomi alemi dışında da tanıtmak fırsatı bulunmuş sayılabilir.

²² *Gökyüzü*, sayı 1, Temmuz-Ağustos-Eylül 1957, s.4.

²³ *Gökyüzü*, sayı 1, Temmuz-Ağustos-Eylül 1957, s.3. Aynı konuda bakınız A.Y. Özemre, *Portreler, Hatıralar*, 2.bs, İstanbul, Kubbealtı neş., 2007, s.127-128.

²⁴ *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.5.

²⁵ W. Gleissberg, güneş lekelerinin sıklığı konusundaki monografisini: *Die Häufigkeit der Sonnenflecken* (Berlin, Akademie-Vlg., 1952) bu dönemde yayımlamıştır. Ayrıca bkz., W. Gleissberg, “Cycle research at the observatories in Turkey,” *International Symposium on the Observatories in Islam*, [İstanbul] September 19-23, 1977, ed. M. Dizer, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1980, s.105-109 ve E. İnönü, *1923-1966 Döneminde Türkiye’nin Astronomi ve Astrofizik Dallarındaki Araştırmalara Katkısı Gösteren Bir Bibliyografya ve Bazı Gözlemler*, ed. F.Günergun, E. Çolpan, Ankara, TÜBA yay., 2009, s.99-126.

Meteorolojik olaylar üzerinde güneş faaliyetinin tesiri olup olmadığı meselesi bir çok travayın neşrine rağmen, hala kati olarak çözülmemiştir. Prof. Gleissberg, Milletlerarası Jeofizik Yılı (IGY) münasebeti ile, bu problemin çözümü için bir araştırma metodu düşünmüştür. Son tetkiklerinde bu metodun bazı tadilatlarla tatbiki icap ettiği kanaatine vararak mutaları elde edebilmek için, Hamburg'ta Deniz Hava Makamını [*Institut für Seeflugwesen*] ziyaret etmiştir. Netice, kendisinin İstanbul'a dönüşü ile aydınlanacaktır.”²⁶

TAD çalışmaları, W. Gleissberg Almanya'da iken, sürdürülmüş ve 12 Ekim 1957 günü Türkiye Muallimler Birliği'nin ana tüzük tadili ve yeni cemiyetlerin federe olması hakkındaki Fevkalade Genel Kurul toplantısında 'Türk Astronomi Derneği', Türkiye Muallimler Birliği'ne federe olmuştur.²⁷ Ayrıca TAD, Prof. W. Gleissberg'in gök haritasını yeniden bastırmak için girişimlerde bulunmuştur.²⁸ Wolfgang Gleissberg İstanbul'a dönüşünde bir kolokyum düzenlemiştir:²⁹

“Konferanslar vermek ve inceleyeceği bir problem için rasat materyalini toplamak üzere Almanya'ya gitmiş olan Derneğimiz Başkanı Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg, 3 ay Almanya'da kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Dönüşünde Yugoslavya'dan geçerken Belgrad Observatuar'ını ziyaret etmiştir. Frankfurt, Hamburg-Bergedorf, Bremen ve Berlin'de verdiği beş konferansın hepsi İstanbul Üniversitesi Observatuar'ında yapılan araştırmalarla ilgili idi. Ord.Prof.Dr. Gleissberg İstanbul'a döndükten sonra, hem Derneğimiz Yönetim Kurulu'nun bir toplantısında, hem de İstanbul Üniversitesi Observatuarı'nda yapılan bir kolokyumda Almanya'daki faaliyetleri hakkında izahat vermiş, Derneğimiz Yönetim Kurulunun toplantısında Alman Amatör Astronomlarının çalışmaları üzerinde de durmuştur.”³⁰

TAD 1957-1958 Halk Konferansları

TAD'nin halka açık konferanslarının ilkinin 25 Kasım 1957 Pazartesi günü, Prof.Dr. W. Gleissberg 'Sun' i peykler ve bunlardan beklenen neticeler' konusunda vermiştir.³¹ Cağaloğlu'ndaki eski Eminönü Halkevi'nde gerçekleşen

²⁶ *Gökyüzü*, sayı 2, Ekim-Kasım-Aralık 1957, s.5.

²⁷ *Gökyüzü*, sayı 2, Ekim-Kasım-Aralık 1957, s.8. TAD adresi bu tarihten sonra: Türkiye Muallimler Birliği Merkezi, Çemberlitaş, İstanbul olmuştur.

²⁸ W. Gleissberg'in yayım hakkını TAD'ne bağışladığı *Gökyüzü Haritası*'nın ikinci basımı 1960 yılının Mayısında tamamlanabilmiştir. Gleissberg'in 'Gökyüzü hartası' için bkz., F. Günergun, S. Kadioğlu, *a.g.m.*, Ek 2, s.72-74.

²⁹ Gleissberg'in düzenlediği kolokyumun 28 Ocak 1958 günü yapıldığı anlaşılmaktadır: “İmal ettiği dürbünlerle şöhret kazanmış olan İzmirli üyemiz Bay Cemal Ertan 28 Ocak 1958 tarihinde uçakla İstanbul'a geldikten sonra, aynı günde İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü'nde toplanan kolokyuma katılmıştır.” *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.14.

³⁰ *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.8.

³¹ Konferansın basında yeralan duyurusunda derneğin adı 'Türk Astronomlar Derneği' olarak geçmiştir, *Cumhuriyet*, 14.11.1957, s. 4.

‘projeksiyonlu konferans’ olağanüstü bir ilgi görmüş ve “şimdiye kadar İstanbul’da hiç bir konferansta görülmemiş, 2000’den fazla bir topluluğun” konferansı izlediği bildirilmiştir.³² Bu yoğun ilginin bir nedeni, Sovyetler Birliği’nin aynı günlerde, önce Sputnik I³³ ve hemen ardından Sputnik II³⁴ adı verilen uydularını dünya çevresinde bir yörüngeye yerleştirilmiş olmasıdır. (Bkz. Ek I.)

TAD Konferanslarından ikincisi 1958 yılı Ocak ayında düzenlenen, İstanbul Teknik Üniversitesi’nden Prof.Dr. Kazım Ergin’in³⁵ ‘Arzın iç esrarı ve bunun çözülmesinde zelzelelerin rolü’ başlıklı konferansıdır. Fen Fakültesi büyük konferans salonunda “1000’den fazla aza ve meraklı bir dinleyici kütlesine” sunulan³⁶ konuşmanın özeti *Gökyüzü* bülteninde yayımlanmıştır.³⁷

Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan tarafından Şubat ayı içinde Fen Fakültesi Konferans Salonunda verilen ‘Gökyüzünde bir gezinti’ konulu üçüncü sunum da bültende özetlenmiştir.³⁸

³² *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.8.

³³ *Gökyüzü*, sayı 2, Ekim-Kasım-Aralık 1957, s.3, “Bu bültenin hazırlanmakta olduğu devrenin en mühim olayı 4 Ekim 1957 günü saat 23 sıralarında Hazar denizi kuzeyinde bir mahalden, Ruslar tarafından ilk sun’i peykin kademeli bir füze ile atılmış olmasıdır. Bu hadise sun’i peyk fikrinin ilk defa ortaya atıldığı memleket olan Amerika’da büyük bir sükse yapmıştır... 11 Ekim 1957 gecesi Sputnik, Giacobini-Zinner kuyruklu yıldızının içinden geçmiş, milyonlarca parçacık sun’i peykin üstüne yağmur gibi yağmış, fakat peyke hiçbir şey olmamıştır. Sun’i peyk 24 Ekim günü daha büyük bir kuyruklu yıldızın içinden geçecek ve daha büyük darbelere maruz kalacaktır. Bunu da atlatıp atlatılmıyacağı bilinmemektedir. 11 Ekim gecesi peyk ilk mahrekenden 100 km. kadar aşağı düşmüştür. Bu düşüş, Giacobini-Zinner kometi ile çarpışması neticesi olabilir. İlk tahminlerin hilafına, bugün onuncu gün olmasına rağmen, halen yer yuvarlağının 800 km. üstünde devrine devam etmektedir. Belki bu devir daha yıllarca devam edecek, fakat sonunda peyk arza yaklaşacak, atmosfer tabakasına girince bir meteor gibi yanarak yok olacaktır.”

³⁴ *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.3, “Sputnik II. Geçen sayımızda mezubahs edilen ilk sun’i peykten başka, Ruslar 3 Kasım 1957 tarihinde sabah saat 7’de Finlandiya-Beyaz deniz yakınlarında bir yerden, içinde bir köpek bulunan ve 508,3 kg. ağırlığında olan ikinci sun’i peyki de atmağa muvaffak oldular. Yere uzaklığı 1500 km. ve devri 102 dakika olan ikinci sun’i peyk atıcı füzenin sonuncu bölümünü teşkil ediyordu, yani şekli mermi biçiminde idi... Barselona’da toplanan Astronotik kongresinde Mm. Kurnosova’nın bildirdiğine göre, ilk peykin içinde hiçbir kayıt aleti bulunmamakta idi. Peykten alınan yayınlar atmosferin iyonosfer tabakaları hakkında malumat edinmeğe yarıyordu... 6 Aralık 1957 tarihinde Florida’daki Cape Canaveral deneme merkezinde ilk Amerika sun’i peykinin fezaya götüreceği *Vanguard* roketinin fırlatılması denemesi başarısızlıkla neticelenmiştir. Roket mahalli saatla 11.46’da ateşlenmiş; müteakiben boşluğa uçacağı yerde kaidesinden muazzam alevler ve dumanlar çıkararak infilak etmiştir.”

³⁵ Kazım Ergin (1915-2002), İTÜ Maden Fakültesi’nde 1956 yılında Jeofizik Profesörü olmuştur, bkz. *Biographical Memoirs of Prof.Dr. Kazım Ergin*, İstanbul, İTÜ Maden Fak. Jeofizik Müh. Böl. yay., 2002.

³⁶ *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s. 8.

³⁷ Tebliğler: ‘Arzın iç esrarı ve bunun çözülmesinde zelzelerin rolü’ne ait konferansın özeti, Konferansçı: Prof.Dr. Kazım Ergin, *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.2-3.

³⁸ *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.3-4.

Wolfgang Gleissberg'in 'Başka dünyalarda hayat var mı?' başlıklı konuşması, İstanbul'da verdiği son konferans olmuştur. Konferansın bir özeti *Gökyüzü*'nde yayımlanmıştır:³⁹

"Bu konu hakkında, Derneğimiz eski başkanı Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg, Derneğimizin tertiplemediği serbest konferansların beşincisinde 29.4.1958 tarihinde Fen Fakültesi konferans salonunda konuşmuştur. Ord.Prof. Gleissberg bu konferansında 'Başka dünyalarda hayat var mı?' veya 'Başka dünyalarda insan yaşar mı?' suali halk tarafından astronomlara en çok sorulan suallerden biri olduğu halde, bu sualin astronomları niçin ilgilendirmemekte olduğunu anlatmaya çalışmıştır:

Bugün mevcut olan rasat aletleri başka dünyalarda nebat, hayvan ve insan görmeye kafi gelmediğinden dolayı, mesele yalnız teorik olarak incelenebilirdi. Hayatın varlığı için tahakkuku lazım olan şartlar Yerimizden başka, Güneş etrafında dolaşan gezegenlerin hiç birinde gerçekleşmiş bulunmadığından dolayı, Güneşten başka yıldızlar etrafında da gezegenlerin dolaşıp dolaşmadığı, bu gibi gezegenler varsa bunların arasında Yerimize benzeyen birinin mevcut olup olmadığı, böyle bir gezegenin Yerimize benzeyişinin ise, üzerinde hayatın mevcudiyetini icap ettirip ettirmediği sualleri meydana çıkar. Kainatın menşei hakkında yeni zamanlarda elde edilen bilgilerimize göre, Güneşten başka yıldızların da gezegen sistemlerini haiz olduğu ve – yıldızların sayısı fevkalade büyük olduğuna göre – bu gezegen sistemlerinde Yerimize benzeyen bir gezegene tesadüf edilebileceği fikrinin kabulü mümkün görünüyorsa da, böyle bir gezegende hayat varlığın muhakkak olduğu iddia edilemez. Zira, Yerimiz üzerindeki hayatın menşei de tamamen meçhuldür. Kompleks organik moleküllerin sırf kimyasal reaksiyonlarla husule gelmesi imkansız görüldüğü gibi, yaşayan maddelerde fiziki kuvvetlerden farklı kuvvetlerin varlığı ve bu kuvvetlerin etkisi altında yaratma olaylarının vukua gelişi, hayatın sırf ilmi kanunlarla tarifini ve izahını imkansız kılmaktadır. Hayatın yaratılmasında istek ve maksat göze çarpar; halbuki, bu iki mefhum müsbet ilimlere tamamen yabancıdır. Nebat, hayvan ve insanların ilimce izah edilemeyen menşei ve varlığı bir mucizeye telakki edilmelidir. Başka bir dünya Yerimize benzese dahi, orada aynı mucizeye raslanıp raslanmayacağını elbette bilemeyiz ve inceleyemeyiz. İşte bu sebebden dolayı, konferansın konusunu teşkil eden problem astronomi ilminin dışında kalmaktadır."

TAD'nin Wolfgang Gleissberg'in Dernek başkanlığı döneminde başlatılan gökbilim konferansları aralıklarla sürdürülmüştür.⁴⁰

³⁹ *Gökyüzü*, sayı 5-6, Temmuz-Aralık 1958, s.2. Gleissberg'in bu konferansı TAD'nin beşinci konferansıdır. Dördüncü konferans hakkında bilgi yoktur?

⁴⁰ *Gökyüzü*'nün [Birinci Dizi] son sayısında (sayı 5-6, Temmuz Aralık 1958, s.10) yayımlanan bir duyuruya göre, 4 Mart 1959 Çarşamba günü, Fen Fakültesi Konferans Salonunda TAD adına İTÜ Maden Fakültesi Dekanı Ord.Prof.Dr. İlhami Cıvaoğlu 'Feza seyahatlerinde atom enerjisinden faydalanma' konulu bir konferans verecektir.

Gleissberg'in TAD Başkanlığından ve Türkiye'den Ayrılışı

Prof. Wolfgang Gleissberg'in ayrılışı *Gökyüzü* bülteninin 4. sayısında duyurulmuştur:⁴¹

“Derneğimiz Başkanı sayın Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg Almanya’da Frankfurt Üniversitesindeki yeni [*Honorarprofessor*] vazifesine başlamak üzere 11 Mayıs 1958 günü uçakla memleketimizden ayrılacaktır.⁴² Derneğimizin bu ayrılıştan duyduğu üzüntüyü, sevgili hocamızın, her yıl Mart, Nisan, Mayıs aylarında İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü’ndeki derslerine devam edeceği haberi tahfif etmektedir. Kendisine sıhhat ve afiyetler, yeni vazifesinde başarılar dileriz.”⁴³

Wolfgang Gleissberg, TAD üyeleri için gözlem etkinlikleri düzenlemeye önem vermiş, bir yandan Astronomi Enstitüsü’nün observatoriumunu amatör astronomlara açarken,⁴⁴ diğer yandan amatör astronomların ve öğrencilerin yararlanabileceği bir teleskop edinilmesine çalışmıştır:

“Derneğimize çok kıymetli bir yardım: Mesleki incelemelerde bulunmak üzere Amerika Birleşik Devletlerine gitmiş olan Derneğimiz Asbaşkanı Vehbi Güney, Derneğimize rasat geceleri tertiplemek ve halka gök cisimlerini dürbünle göstermek imkanını vermek için, Amerika’dan yurda dönüşü esnasında, Almanya’da Fraunhofer tipinde bir akromatik objektif sipariş etmiştir. Objektifin çapı 102 mm. ve odak uzaklığı 1500 mm.dir. Vehbi Güney, bedelini şahsi parasından ödediği bu objektifi Derneğimize hediye ederek, Derneğimizin gayelerinden birine daha varmasını temin etmiş olduğundan, kendisine en

⁴¹ *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.14.

⁴² Wolfgang Gleissberg'in Frankfurt Johann-Wolfgang-Goethe Üniversitesi'ne gidişinde, kendisini İstanbul'da bir kaç kez ziyaret eden bilim tarihçisi Prof.Dr.phil.nat. Willy Hartner'in aracı olduğu anlaşılmaktadır, bkz. W.H. Kegel, “Wolfgang Gleißberg (1903-1986),” *Physiker und Astronomen in Frankfurt*, K. Bethge, H. Klein (Hrsg.), Neuwied, Wolfgang Metzner-Vlg., 1989, s.219-216. <http://www.uni-frankfurt.de/fb/fb13/Dateien/paf/paf209.html>

⁴³ Wolfgang Gleissberg Türkiye'den ayrılış nedenini, öğrencisi Prof.Dr. Fatma Esin'e şöyle açıklamıştır: “Bizler, yani Almanya’dan gelen bilim adamları sözleşmeli olarak çalışıyorduk. Türk meslektaşlarımızla göre daha yüksek ücret alıyorduk, fakat emeklilik hakkımız yoktu. Başka bir deyişle, çalıştığımız sürece maaş alacaktık. Bu konu beni, eşim adına endişelendiriyordu. Çünkü, benim ondan önce ölmem durumunda eşimin bir geliri olmayacaktı. Alman Hükümeti 1950’li yıllarda bir yasa çıkardı. Bu yasaya göre, Naziler zamanında ülkelerini terk etmek zorunda kalan bilim adamlarına, ülkelerinde kalmış olsalardı, dallarında ulaşacakları varsayılan konum üzerinden maaş bağlandı ve emeklilik hakkı tanındı. Başka bir ülkede çalışıyor olsalar da bu parayı alabilecekler ve emeklilik hakkından yararlanacaklardı. Fakat, Alman üniversitelerinden birinde kendi konularında bir kadro açıksa veya yeni açılırsa dönüp bu kadroda çalışmak zorundaydılar. Aksi takdirde, kendilerine verilen maaşı da, emeklilik hakkını da kaybedeceklerdi. Savaş sonrası Frankfurt’taki Johann-Wolfgang-Goethe Üniversitesi’nin Fen Fakültesi geliştirilip, 1958 yılında da Astronomi Bölümü eklenince, bu bölümde bir Astronomi Profesörlüğü kadrosu açılmış oldu ve kadro bana önerildi. Kabul ettim. Haklarımı kaybetmeyi göze alamadım.” (F. Esin ile özel görüşme, 05.01.2013).

⁴⁴ *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.8, “Üyelerimize mahsus gözlem saati: İ.Ü. Astronomi Enstitüsü’nün öğretim üyelerince verilen bir karara göre, Derneğimiz üyeleri her ayın ilk Çarşamba günü saat 13-14 arasında Enstitü’de güneşi gözleyebileceklerdir.”

samimi teşekkürlerimizi burada ifade etmeyi borç biliriz.” (Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg).⁴⁵

Derneğin öncü olduğu bir diğer gelişme, yurtiçinde yapılan bir gözlem aracının Astronomi Enstitüsü Observatuarı'na kazandırılmasıdır. İzmir'de ince mekanik aletler üzerinde çalışan, TAD üyesi Cemal Ertan '88 mm.lik bir refractor dürbün' imal etmiş, İstanbul Üniversitesi bu refraktör teleskobu satın alarak, gözlemesine özel bir bölüm yaptırmayı planlamıştır.⁴⁶ Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, Observatoriumun yerli teleskopa ayrılan ek yapısının 1958 yılı ilkbaharında tamamlandığını;⁴⁷ Prof.Dr. Tarık Gökmen de, TAD'ne ait ilk teleskobunun Kandilli Rasathanesi'nin katkısı ile kullanılabilir hale getirildiğini bildirmektedir.⁴⁸

Gökyüzü bülteninin W. Gleissberg tarafından hazırlanan son sayısında⁴⁹ bir 'Türk Astronautik Komitesi'nin oluşturulması için yapılan hazırlıklar anlatılmıştır:

“Milletlerarası Astronautik Federasyonu Başkanı Andrew G. Haley, Türk ilim adamlarından bazılarına mektupla müracaat ederek Türkiye'de bir Astronautik Derneğinin veya mevcut olan bir dernekte Astronautik komitesinin kurulmasını teklif etmiştir.⁵⁰ Bu işi ele alan Türk Astronomi Derneği'nin içinde bir Astronautik Komitesi kurulması için gereken hazırlıklara başlanmıştır. Bu komitenin tebliğlerine *Gökyüzü* bülteninde yer ayrılması kararlaştırılmıştır.⁵¹

⁴⁵ *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.14.

⁴⁶ *Gökyüzü*, sayı 1, Temmuz-Ağustos-Eylül 1957, s.4; *Gökyüzü*, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.8. Cemal Ertan'ın daha büyük bir teleskobu 'İzmir'de bir tepe üzerine inşa edilecek bir kubbe içine montajı yapılmak üzere' hazırladığı haber verilmektedir.

⁴⁷ Ek yapının 'damına da yerli bir amatör dürbün yapımcısı tarafından yapılan küçük bir öğrenci tatbikat dürbünü yerleştirilmiş ve bunun kubbesi Fen Fakültesi marangozhanesinde yapılmıştır', [N. Gökdoğan], "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü Tarihçesi," *Cumhuriyet Döneminde Astronomi Çalışmaları Sempozyumu, 26 Aralık 1983, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi yay., [1984] içinde s.27.*

⁴⁸ "Kadıköy Maarif Koleji Müdürü sayın Vehbi Güney'in Amerika'dan getirerek Derneğimize hediye ettiği objektif ile İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü'nün montör ve sehpayı, Kandilli Rasathanesi'nin de dürbün borusunu Derneğe ariyet olarak vermelerini müteakip Rasathane atölyesinde bir dürbün haline getirilmiştir... Bu olaya bilhassa şu bakımdan dikkatinizi çekmek isteriz: bir üyemizin Derneğimize karşı duyduğu yakın ilgi ve yaptığı fedakarlık, Derneğimizle ilgili müesseselerin yardımlarını teşvik ve yönlentmeye amil olmuş ve bu suretle de satın alınması Derneğin mali imkanları dışında olan ilk optik alet elde edilmiştir," T. Gökmen, *a.g.m.*, s.2.

⁴⁹ Bültenin bu sayısı için çalışanlar: Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg, Dr. Hasan Tayşı, Dr. Tarık Gökmen, Dr. Metin Alyanak, Saadettin Topuzoğlu, Doç.Dr. Edibe Ballı, Günay Yalavaç, Süheyla Gököz, Ayten Belge ve Ankara Üniversitesi'nden Nihat Eskioğlu, Abdullah Kızılırmak, *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.14.

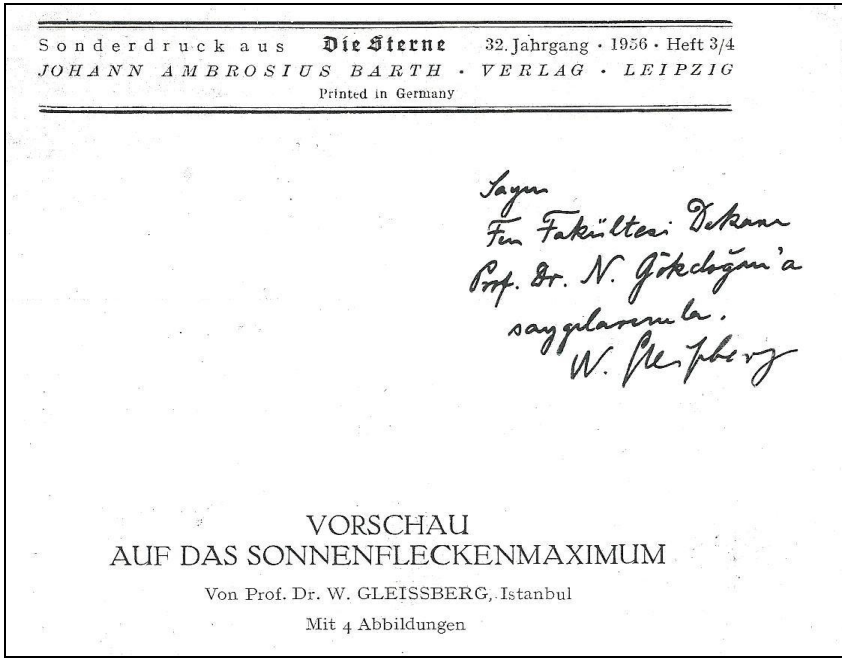
⁵⁰ A.G. Haley, Mart 1958'de, Türk Astronomi Derneği içinde bir Astronotik Komitesi kurulduğunu bildirmektedir, *Rocketry and Space Exploration*, Princeton, NJ, Van Nostrand, 1958, s.291.

⁵¹ Vehbi Güney, *Gökyüzü* bülteninin 'Astronautik (Feza seyahat ve araştırmaları)' bölümünde, Adler Planetariumu (Chicago) Halk Kursları Lektörü A.V. Shatzel'in bir yazısını "Sun'i peyk atmak" başlığıyla çevirerek yayımlamıştır (sayı 5-6, Temmuz - Aralık 1958, s. 8-10).

Feza yolculuğu problemi ile ilgi duyup Türk Astronotik Komitesine girmek isteyen üyelerimizin Derneğimiz merkezine haber vermeleri rica olunur. Komitenin teşekkülü hakkındaki karar Derneğimizin Genel Kurul toplantısında verilecektir.”⁵²

Bu sayının bir diğer özelliği, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi’nden Abdullah Kızılırmak’ın ‘Havadaki demir tozları’⁵³ üzerindeki araştırmasında yaptığı yöntem değişikliğini açıkladığı ve ‘Kreiken teorisi’nin tartişmasına değindiği bildirisine yer verilmesidir.⁵⁴

Gökyüzü bülteni Türk Astronomi Derneği’nin ilk kuruluş dönemi⁵⁵ kapsayan, birincil kaynak niteliğinde bir süreli yayın olarak değer taşımaktadır.

W. Gleissberg, ‘Güneş lekelerinin maksimumuna ilişkin öngörü’ *Die Sterne*, 32. Jg., H. 3/4 (1956), s. 72-76’dan ayırabasm

⁵² *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.14.

⁵³ A. Kızılırmak, “Preliminary report on the amounts of iron dust which daily fall on the surface of the earth” (Arzın üzerine düşen günlük demir tozunun miktarı hakkında ilk rapor), *Communications de la Faculte des Sciences de l’Universite d’Ankara*, v.6 (1954), Ser.A, Mathématiques-physique, Fas.2, p. 186-192.

⁵⁴ *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.4-5. Kreiken teorisi: ‘boşlukta dolaşan meteor sürülerinin, tutulma dairesi düzleminde değil, bilakis güneş ekvatoru düzleminde hareket ettiği teorisi’ (A. Kızılırmak).

⁵⁵ TAD, 12 Eylül 1980’den sonra bütün demeklerle birlikte kapatıldıktılmasının ardından, 1982’de yeniden Ankara’da kurulmuştur.

EK I

W.Gleissberg, "Sun'i peyklere ait ilk konferansın özeti" (25 Kasım 1957)⁵⁶

(Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg tarafından verilen bu konferansta mevzubahs olan roket tekniğine ait malumat özette mevcut değildir.)

"Kainatta mevcut olan milyonlarca yıldız arasında bizi en çok ilgilendiren bir yıldız vardır: bu da Güneştir. Diğer yıldızlara nisbeten güneşimizin bir özelliği yoksa da, bizim için Güneşin önemi büyüktür, çünkü Yerimiz, Güneş etrafında dönmektedir ve Güneşten gelen enerji Yerimiz üzerindeki bütün hayatın varlığını mümkün kılmaktadır. Güneşin neşrettiği enerji miktarı muazzamdır: her saniyede Güneş yüzeyinden 370×10^{21} kilovata tekabül eden bir enerji çıkar. Bunun gayet ufak bir kısmı olan 170×10^{12} kilovat saat her saniye Yerimize varmaktadır. Güneşten gelen enerji iki cinstir: çoğu dalgalar halinde gelirken, ufak parçacıklar şeklinde de ışınım vardır. Bu parçacıklar proton, nötron, elektron, gibi atom parçalarıdır. Bu parçacıklar Yerimizi çevreleyen atmosferden hiç geçmediği gibi, Güneşten gelen dalgalardan da yalnız boyları 0,0003 mm. ile 0,02 mm. veya 1 cm. ile 10 cm. arasında bulunanlar geçer. Atmosferden geçmeyen ışınların rasadı doğrudan doğruya mümkün olmasa da, bunların varlığı, atmosferin yüksek tabakalarında husule getirdiği olaylarla belli olmuştur. Bu olayların en tanınmış olanları radyo muhaberatında önemli bir rol oynayan iyonosfer ile kutup ışıklarıdır.

Atmosferimizin alt tabakaları olan troposfer, stratosfer ve ozonosfer uçaklar ve sondaj balonları ile incelenirken, mezosfer, iyonosfer ve ekzosfer, gibi üst atmosfer tabakalarının tetkikine yalnız roketler yarar. Fakat, her roket fırlatıldıktan birkaç dakika sonra tekrar Yere düştüğünden dolayı roketlerle elde edilebilen bilgiler çok mahduttur.

Roketlerin bu mahzurunu gidermek için, uzun bir müddet atmosferin yüksek tabakalarında kalan bir roket husule getirmek icap eder ki, bu da yalnız roketin Yerimiz etrafında dönmesi ile, yani roketin sun'i bir Yer uydusu (sun'i bir peyk) haline konması ile mümkün olur. Filhakika, 1957-1958 Milletlerarası Jeofizik Yılına hazırlanmağa memur edilen komitenin 1954 yılının Ekim ayında Roma'da yaptığı bir toplantıda delegelerin biri, Milletlerarası Jeofizik Yılında sun'i Yer uydularının fırlatılmasını teklif etti. O zaman, Milletlerarası Jeofizik Yılına kadar kısa bir müddet kalması ve sun'i Yer uydularının imal edilip fırlatılmasının gayet pahalı olması dolayısı ile, gerçekleştirilemeyecek gibi görünen bu teklif kabul edilmedi, fakat 1955 yılının ortalarında, evvela Amerika Birleşik Devletleri, biraz sonra da Sovyetler Birliği hükümetleri sözü geçen teklife uyararak sun'i Yer uydularının imaline karar verdiklerini açıkladılar.

Yerin çekim kuvvetinin tesiri altında sun'i Yer uydusunun Yere düşmemesi için hızının yeter derecede büyük olması lazımdır. Yerin çekim kuvveti yer küresinin merkezine olan uzaklığı karesi ile ters orantılı olduğundan, bu uzaklık büyüdükçe uyduya verilecek hız küçülecektir. Uzaklığı 380 000 km. olan Ay ancak saniyede bir km.lik bir hızla yer etrafında dönmekte olduğu halde, Yerimize çok daha yakın bulunacak sun'i uydulara saniyede en az 7,8 km. olan bir hız verilmesi lazımdır. Bu hızı haiz olan bir sun'i uydusu Yerimiz etrafında bir daire çizer.

⁵⁶ Gökyüzü, sayı 3, Ocak-Şubat-Mart 1958, s.1-3.

Daha büyük bir hız verildiği takdirde çizdiği yörünge elips şeklini alır, hız büyüdükçe elipsin eksantrisitesi artar. Ancak, hız 11,2 km.ye kadar arttırıldığı zaman yörünge parabol şekline geçer, ve parabol kapalı bir eğri olmadığına göre, bu halde fırlatılan cisim Yer'in bir uydusu kalmıyarak kainata kaçar ve bir daha dönmez.

Sun'î uyu yalnız Yer'in çekim kuvvetinin tesiri altında kalsaydı hareketi sona ermiyecek, daimi surette aynı elips boyunca devam edecekti. Gerçekte, Yer'in çekim kuvvetinden başka, üç tesirin daha hesaba katılması lazımdır: Güneş'in ve Ay'ın çekimleri, meteorlarla çarpışma, ekzosferin direnci. Gök mekaniğine göre, Güneşle Ay yalnız uyu elipsinin büyük ekseninin yönünü değiştirdiği için, bunlar uydunun varlığını tehlikeye düşürmez, halbuki uyduya büyük bir meteorun çarpmasının neticesinde uyu parçalanıp tahrir edilir. Ekzosferin direnci ise, uyu elipsinin eksantrisitesini küçülterek bu elipsi daire şekline soktuktan sonra, uydunun yoğun atmosfer tabakalarına inmesine ve nihayet bir akan yıldız gibi, yanıp kül olmasına sebep olur.

Mekaniğin kanunlarına göre, her sun'î Yer uydusunun yörüngesi Yer küresinin merkezinden geçen bir düzlem üzerinde bulunur. Bu düzlemin Yer ekvatoru ile yaptığı açı sun'î uydunun fırlatıldığı yöne tabidir. Buna göre, uyu bilim adamlarının isteğine uyarak Yer merkezinden geçen düzlemlerden herhangi biri üzerinde hareket ettirilebilir. Bu düzlem Yer'in ekvator düzlemi ile intibak ettiği takdirde uyu yalnız ekvator üzerinde bulunan noktaların üstünden geçer, halbuki meridiyen düzlemi üzerinde hareket eden uyu, zaman geçtikçe Yer'in rotasyonu dolayısıyla Yer yüzeyinin her noktasından gözlenebilecektir. Diğer hallerde ise, biri Yer'in kuzey yarımküresinde, diğer güney yarımküresinde bulunup coğrafi enlemleri eşit olan iki paralel daire gözlem bölgesinin sınırlarını teşkil etmektedir. Yörüngesinin büyük bir kısmının Yer'in gölgesine dalmış bulunması sun'î Yer uydusunun rasadını güçleştirmektedir. Rus bilim adamları tarafından 1957 yılının Ekim ve Kasım aylarında fırlatılan ilk iki uyu muhtelif yerlerden görüldü ve fotoğrafları çekildi ise de, sarfedilen bütün gayretlere rağmen dürbünlerle bunların sahih rasadı mümkün olmamıştır.

Sun'î Yer uyduları yardımı ile yeni sonuçlar elde etmek için iki metoda başvurulabilir: bir taraftan uydunun içine takılmış bulunan bilimsel aletlerin kaydettiği değerler radyo işaretleri ile yere indirilir, diğer taraftan uydunun hareketinde vukua gelen değişimler rasat edilir. Aletlerle hem uyduya düşen Güneş ışınımı ve kozmik ışıklar, hem de uydunun etrafının sıcaklığı ve manyetik alanı tesbit edilebileceğinden, muhtelif yönler üzerinde Yer'in çekim kuvveti, Yer'in şekline ve iç yapısına tabi olduğundan ve ekzosferin molekülleri uyu yörüngesinin şeklini değiştirdiğinden dolayı, sun'î uydularla aşağıdaki meseleler incelenebilir:

(1) Güneş'ten gelen dalga ışınımı, (2) Güneş'ten gelen parçacıklar, (3) Kozmik ışıklar, (4) Yer'in manyetik alanının yükseklikle değişmesi, (5) Atmosferin yüksek tabakalarının sıcaklık ve yoğunluğu, (6) Yer'in şekli, (7) Yer'in iç yapısı.

Bu meselelerin birincisi ve ikincisi astronomiyi, üçüncüsü hem astronomiyi hem de fiziği, dördüncü ve beşincisi jeofiziği, altıncı jeodeziyi ve yedinci jeolojiyi ilgilendiğine göre, sun'î Yer uydularından beş bilim faydalanacaktır.

Sun'î Yer uydularına sırf atronom gözü ile bakarsak bunların icadını dürbünün icadı ile mukayese edebiliriz. Sun'î Yer uydularının icadı dürbününki kadar önemli görünmüyorsa da, bu iki icat şu bakımdan birbirine benzemektedir: astronominin

gelişimine insan gözlerinin görme kabiliyetinin varlığından ileri gelen tahdit, sun'î Yer uydularının icadı ile kaldırılmış bulunacaktır.”

EK II

N. Eskiöğlü,⁵⁷ “Ankara Astronomi Enstitüsü Gözlemevi” (Ankara, 11.4.1958)⁵⁸

“Ankara Gözlemevinin tesisi meselesinde pek çok güçle karşılaşıldı. Bir defa lüzumlu aletleri temin etmek için döviz elde etmek zor oldu. Teşebbüsümüzle, önce UNESCO, sonra Rockefeller ve Ford müesseseleri ilgilenmişlerse de, herhangi bir yardımda bulunmak için hiçbir karar verememişlerdi. Nihayet, Amerika Hava Kuvvetleri Bilim Merkezi, projelerimizin bir kısmını [ABD] Dolar olarak karşılamayı kabul etti. Fakat, Amerikan Kongresi'nde masrafların kısılmasına karar verildiğinden, Bilim Merkezi bize yardımın imkansız olduğunu bildirmek zorunda kaldı. Bu sıralarda NATO, Türkiye'de bir araştırma merkezi tesisini düşünüyordu. Milli Müdafaa Vekaleti, İlmî İstişare Kurulu ile temasa geçmişti. Ankara civarında bir gözlemevi yapmakla bu tesise başlamanın uygun olacağına karar verildi. Ocak 1958'de Bn.Prof. Kalmann ve Binbaşı Hairmore'dan müteşekkil bir NATO heyeti Ankara Üniversitesi Astronomi Enstitüsü ile bu işi müzakere etmek için Ankara'ya geldi. İlmî İstişare ve Geliştirme Kurulu Başkanı sayın Fuat Uluğ'un⁵⁹ fotoğrafla tesbit ettirdiği ve Fakültemizin bazı Profesörlerinin de katıldığı bu toplantı konuşmaları tam bir anlayış havası içinde neticeye bağlandı. Şimdi, yapılan mukavelenin Hükümetimiz ve Birleşik Devletleri Büyükelçiliği tarafından imzası kalmıştır [12 Temmuz 1959].

Gözlemevi, Ankara'ya 15 km. mesafede, Dikmen güneyindeki tepeler [Ahlathıbel] üzerinde yapılacaktır. T.B.M.M. inşaatın ilk kısmı için bütçeden 350 000 TL'lik bir tahsisat ayırmıştır. İnşaat ihalesi Nisan 1958'de yapılacaktır.

İnşaatın bitmesiyle derhal faaliyete geçebilecek aletlerimiz şunlardır:

1. Değişen yıldızların gözleminde kullanılacak 20 cm.lik bir Zeiss dürbün.
2. 20 cm.lik bir dürbün ve ona paralaktik olarak monte edilmiş 15 cm.lik fotografik dürbün; saat açısı hareketi elektriklelerdir. Çok yavaş hareketin kontrolünü 4 voltluk selen elemanı yapacaktır. Fotografik dürbün üzerinde Rodanium B ile doldurulmuş 0,4 derecelik bir refraksiyon açısı prizması monte edilmiş olacaktır. Rodanium mavi ve kırmızı dalgaları geçirdiği halde aradaki dalgaları emmektedir. Pirizma şimdi Hollanda Delft Politeknik Üniversitesinde yapılıyor. Bu cihaz sayesinde her yıldızın plak üzerinde, biri mavi diğeri kırmızı ışığa ait olmak üzere çift hayali olacak ve bundan yıldızların renkleri derhal tayin edilebilecektir. Alet, galaktik sistemine ait novaların sistematik bir şekilde araştırılması için kullanılacak [Walter] Baade tarafından Andromeda nebülündeki yapılan araştırmalar her sene 20 tane kadar yeni Nova bulunabileceği ihtimalini vermektedir.
3. Fotoelektrik tesisle birlikte Zeiss marka bir Coudé refraktör: cihaz her nevi değişen yıldızların ve güneş fişkırmalarının gözleminde kullanılacak, sonuncu gözlemlere radar teleskopu ayrıca katılacaktır.

⁵⁷ Ali Nihat Eskiöğlü, Ankara Fen Fakültesi Astronomi Bölümüne 1957 yılında asistan olmuştur.

⁵⁸ *Gökyüzü*, sayı 4, Nisan-Mayıs-Haziran 1958, s.5.

⁵⁹ Tuğgeneral Y.Müh. Fuat Uluğ (1908-1969), Milli Müdafaa Vekaleti Araştırma ve Geliştirme Başkanı.

4. Clegg metodu ile meteoritlerin ve güneş yüzeyinin gözlemi için bir radar teleskop: meteoritler üzerinde yapılacak olan çalışma, Ankara [Üniversitesi] Astronomi Enstitüsü'nde halen yapılmakta olan mikrometeoritler üzerindeki araştırma ile ilgilidir. Şimdiye kadar elde edilen neticeler Enstitümüz yayınlarında çıktığı gibi, daha geniş bir rapor da *Astronomische Nachrichten*'de neşredilmek üzeredir.⁶⁰
5. Şikago Üniversitesi tarafından bizim için imal edilecek 150 cm.lik ışıklı kollektör tipi reflektör: bu cihazın sadece cam kısmını ve paralaktik montajını ödeyeceğiz.
6. Baker-Schmidt tipi reflektör: bu gözlemevimizin en önemli aleti olacaktır.⁶¹
Gözlemevinin son şekli [Ankara Üniversitesi Fen] Fakülte Gözlemevi olarak oldukça büyük olmakla beraber, desteğimiz Milli Müdafaa Vekaleti'dir. Ayrıca gözlemevinin milli bir gözlemevi yönünde gelişmesi arzu edilmektedir. Böylece diğer üniversite öğrencileri de faydalanabilecektir. NATO'nun bize Batı Avrupa'dan ilim adamı ve öğrenci göndermek niyeti vardır. Projenin tam manası ile gerçekleşmesi için birkaç seneye ihtiyaç olduğu gayet tabiidir. Gözlemevinin kurulmasını en az bizim kadar isteyen ve bu işe önder olan sayın Profesörümüz E.A. Kreiken'e⁶² kendim ve genç nesil adına minnetlerimi sunmak isterim."⁶³

⁶⁰ A. Kızılırmak, "Eine objektive Methode für die Messungen der täglichen Mengen Meteoritenstaub," *Astronomische Nachrichten*, Bd.285 (5-6), 1959, S.217-225. Abdullah Kızılırmak, A.Ü. Fen Fakültesi'nde görev yaptığı 1952-1963 yıllarında, Ankara Üniversitesi Gözlemevi'nin kuruluşunda etkin rol oynamıştır, *Ankara Fen Fakültesi: İlk On Yıl (1943-1953)*, yay.haz. M. Canel, A. Karataş, A. Körükçü, Ankara, Ankara Üniv. Fen Fakültesi Tarih Dizisi, 1, s.158. Wolfgang Gleissberg'in, 1977 yılında Frankfurt'ta emekli olduktan sonra, Prof.Dr. Abdullah Kızılırmak'ın Ege Üniversitesi Fen Fakültesi dekanlığı döneminde, Türkiye'ye bir kez daha davet edildiği anlaşılmaktadır: "Prof.Dr.phil. Wolfgang Gleissberg erhielt einen Ruf als Professor seines Faches und Direktor des Instituts für Astronomische Forschung und Observatoriums der [Ege] Universität Izmir, Türkei," *DUZ Deutsche Universitätszeitung*, 33. Jg., 1977, s.331.

⁶¹ "Gözlemevi 1963 yılında açıldığında: bir radyo teleskop, bir Zeiss Coudé teleskop, bir Hilger Watt mikrofotometre ve bir iris fotometre vardır," N. Doğan "Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümünün Tarihçesi," *Cumhuriyet Döneminde Astronomi Çalışmaları Sempozyumu, 26 Aralık 1983, Boğaziçi Üniversitesi*, [İstanbul, 1984?] içinde s.31. Gözlemevinin tarihçesinde farklı bilgi vardır: "Gözlemevi binalarının tamamlanmasıyla Hollanda PTT'si tarafından üretilen bir radyo teleskop, 15 cm çaplı f/10 odak oranına sahip bir astrograf, 15 cm çaplı güneş gözlemleri için yapılmış bir Zeiss Coudé teleskop, Hilger Watt mikrofotometre ve Iris fotometresi satın alınarak gözlemevine yerleştirildi." <http://rasathane.ankara.edu.tr/history/index.php>

⁶² C. G. Omay, *Ankara Üniversitesi Gözlemevi'nin Kurucusu ve Eğitim Gönüllüsü Prof. Dr. Egbert Adriaan Kreiken*, Ankara, Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı (BİTAV) yay., 2011, s.11-14. http://www.bitav.org.tr/TR/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=176&DOSYASIM=EAK_Yasam_Oykusu_Kitap_CGOI.pdf

⁶³ *The Ankara Observatory*, ed. K. Çevik, F. Kreiken, Ankara [Ankara Üniversitesi Astronomi Observatuar Enstitüsü, 1965], C."G. Omay, a.g.y. içinde Ek 4, s.26-46.

EK III

S. Topuzoğlu,⁶⁴ "TAD Kuruluş ve Gelişmesi"⁶⁵

"1954 senesinde memleketimizin ihtiyacı olduğu kanaatıyla 12 kişi bir Astronomi Derneği kurma teşebbüsünde bulunuyordu. Tasvip ile karşılanan bu hareketin öncüleri: Doç.Dr. Edibe Ballı, Prof. Hamit Dilgan, Dr. Muammer Dizer, Kemal Erkman, Ord.Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg, Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, Fatin Gökmen, Tarık Gökmen, Dr. Metin Hotinli, Dr. Okyay Kabakçoğlu, Dr. Adnan Kırıl, Dr. Hasan Tayşı idi. Kanuni müracaatlardan sonra, Türk Astronomi Derneği 18.5.1954'te kurulmuş ve 5 Temmuz 1954 Pazartesi, saat 16.00'da Prof. Hamit Dilgan'ın Başkanlığında, İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü'nde kuruculardan müteşekkil ilk Genel Kurul toplantısı yapılmıştır. Neticede, Yönetim Kurulu'na Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan (Başkan), Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg (Asbaşkan), Dr. Muammer Dizer (Sekreter), Dr. Adnan Kırıl (Sayman), Prof.Dr. E.A. [Egbert Adriaan] Kreiken ve Prof.Dr. T. [Tevfik] Okyay Kabakçoğlu (üye) olarak getirilmişlerdir. Bu toplantıda en kayda değer hadise Kandilli Rasathanesi kurucusu Fatin Gökmen'in Derneğin Fahri Başkanlığına seçilmiş olmasıdır. Derneğin senelik faaliyeti içinde en belirli husus, teksir edilmiş iki sayfalık *Gökyüzü* adlı bir bültenin yayımlanmasıdır.

15 Mayıs 1955'de İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü'nde Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg'in Başkanlığında 2. Genel Kurul toplantısı yapıldı. İlk Kongreden bu yana Derneğin 327 lira tahsilatı ve 185,87 liralık da sarfiyatı görüldü. Toplantıda, Derneğin *International Astronomical Union*'a (IAU) üye olması için Maarif Vekaletine yapılmış olan müracaata, mezkur vekaletin gerekli senelik aidatın ödenemeyeceği tarzında cevap verdiği izah edilmiştir. Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, Türkiye'de bir Yüksek İlimler Akademisi olmadığını, Türk Astronomi Derneği'nin IAU'a girmesinin bu bakımdan ehemmiyetini bilhassa belirtmesinden sonra, Yönetim Kurulu'na Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan (Başkan), Hasan Erk (Asbaşkan), Doç.Dr. Metin Hotinli (Sekreter), Ayten Güçtekin (Sayman), Prof.Dr. E.A. Kreiken ve Kemal Erkman (Üye) olarak seçilmişlerdir. Bu devrede Derneğin üye sayısı 23'tür. İkinci Kongreden sonra Türk Astronomi Derneği fazla bir faaliyet gösterememiştir. Bunda, derneklerin çoğunda olduğu gibi, alakasızlığın rol oynadığı söylenebilir.

1956 senesinde Dernek Başkanı Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg ve üyelerden Saadettin Topuzoğlu'nun gayret ve teşebbüsleriyle İstanbul liseleri matematik ve astronomi öğretmenleriyle temas edilerek, 10 Aralık 1956 günü bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda Derneğin durumu ve gelişmesi üzerinde temaslarda bulunulmuş ve neticede Derneğin daha faal bir duruma girmesi ittifakla karar altına alınmıştır. Bu toplantıya iştirak eden öğretmenler Derneğe üye olmuşlardır.

23 Şubat 1957'de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kerim Erim Anfsinde, Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg'in başkanlığında Fevkalade Genel Kurul toplantısı yapılmış, Dernek Başkanlığına W. Gleissberg, Asbaşkanlığa Vehbi Güney, Sekreterliğe Saadettin Topuzoğlu, Saymanlığa Dr. Hasan Tayşı, üyeliklere Faruk Kanbay ve Şerafettin Çintan

⁶⁴ Saadettin Topuzoğlu (1924-1986) amatör astronom. TAD'nin sekreterliğini 22 yıl süreyle yapmış; Royal Astronomical Society üyesi (Fellow) olmuştur. S. Topuzoğlu, "Ay üzerindeki engebelerle Türk adları," *Türk Dünyası*, c.10, sayı 39, Ekim-Aralık 1975, s.37-39. <http://www.x-bilinmeyen.com/76oyk0/id10.htm>

⁶⁵ *Gökyüzü* [İkinci Dizi], c.2, sayı 3-4, s.7-10.

seçilmişlerdir. 60 üyeden teşekkül eden bu Genel Kurul toplantısı Derneğin en büyük kongresi olmuştur. Konferansların başlaması, Derneğe gelir temini teşebbüsleri, Türkiye Muallimler Birliği'ne federe olunması teklifi, Dernek yazışmalarının nisbeten bir tertibe girmesi bu kongreden sonra başlar.

11 Mayıs 1957'de Çemberlitaş'ta Türkiye Muallimler Birliği'nde [Dr.] Osman Sipahioğlu'nun Başkanlığında 3. Genel Kurul toplantısı yapılmış, Fevkalade Genel Kurul toplantısında seçilen Yönetim Kurulu tekrar seçilmiştir. Bu kongreden sonra Dernek içinde üye faaliyeti artmış, üye sayısı 117'ye yükselmiş, seri konferanslar tertip edilmiş, Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg'in Derneğe hibe ettiği *Gökyüzü Haritası*'nın hazırlanması ve üye Vehbi Güney'in Derneğe hibe ettiği objektifin bir dürbüne monte edilmesi için hazırlıklara girilmiştir.

3 Mayıs 1958'de Türkiye Muallimler Birliği'nde 4. Genel Kurul toplantısı Prof. Hamit Dilgan'ın başkanlığında yapılmıştır. Toplantıda ilk olarak Dernek bütçesinin 1264,83 liraya yükseldiği, bir yıllık masrafın da 372,02 lira olduğu açıklanmış, memleketimizden ayrılacak olan Ord.Prof.Dr. W. Gleissberg ittifakla Fahri Başkanlığa seçilmiştir. Bundan sonra, Dernek faaliyetlerinin artması için Yönetim Kurulu'na yardım olarak 12 kişilik bir İstişare Komitesi seçilmiş, Yönetim Kurulu'na da Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan (Başkan), Hasan Tayş (Asbaşkan), Saadettin Topuzoğlu (Sekreter), Dr. Metin Alyanak (Sayman), Vehbi Güney ve Selahattin Pekol (Üye) olarak getirilmişlerdir.

Bu devrede Dernek faaliyetleri devam etmiş, konferanslar, kokteylli ve çaylı toplantılar tertip edilmiştir. IAU'un Türkiye'de bir Astronotik Cemiyeti kurma teklifine müsbet cevap verilmiş, astronotik bir teşekkülün Dernek içinde bir komite olarak çalışması kararlaştırılmıştır. Bu devrede Dernek üye sayısı 138'e yükselmiştir.

29 Mayıs 1959 tarihinde 5. Genel Kurul toplantısı Türkiye Muallimler Birliği'nde Dr.Adnan Kıral'ın Başkanlığında yapılmıştır. Bu toplantıda Anatüzüğün tadili ve bülten halinde yayınlanmakta olan *Gökyüzü*'nün mecmua olarak çıkarılması için komiteler kurulmuştur. Seçimler sonunda, Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan Başkanlığa, Kemal Erkman Asbaşkanlığı, Saadettin Topuzoğlu Sekreterliğe, Selahattin Pekol Saymanlığa, Dr.Tarık Gökmen ve Dr. Adnan Kıral üyeliklere seçilmişlerdir. Bu devrede "Anatüzük Tadil Komitesi" mali imkansızlıklar dolayısıyla Anatüzüğün tadiline gidememiştir. Sahip ve Mesul Müdürlüğünü Edibe Ballı'nın yaptığı ve Dr.Tarık Gökmen, Dr. Adnan Kıral, Dr. [Ahmet] Yüksel Özemre ve Dr. Hasan Tayş'dan müteşekkil "Mecmua Redaksiyon Komitesi" *Gökyüzü* mecmuasını çıkarmaya muvaffak olmuştur. Yine bu devrede "Türk Astronotik Kurumu" adlı bir derneğin, İstanbul Teknik Üniversitesi ile müştereken kurulması kararlaştırılmış ve Teknik Üniversitede yapılan bir toplantıda kurucuları tesbit edilmiştir.⁶⁶

1960 senesinde Nisan ve Mayıs aylarında vukubulan İnkılap hadiseleri dolayısıyla, Mayıs'ta yapılması gereken 6. Genel Kurul toplantısı 3 Aralık 1960'da İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsünde Osman Sipahioğlu'nun başkanlığında

⁶⁶ Türk Astronotik Kurumu'nun kuruluşu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, İTÜ Mimarlık Fakültesi Matematik ve Tatbiki Matematik Profesörü ve Sismoloji Enstitüsü Direktörü olan Ahmet Hamit Dilgan'ın (1902-1976) *Sun'i Peykler ve Gök Mekaniği* (İstanbul, İstanbul Teknik Üniv. yay., 1961) başlıklı çalışması konuyla ilgili görülebilir.

yapılmıştır. “Derneği Tanıtma” ve “Mecmua Redaksiyon Komitesi” seçimlerinden sonra, Yönetim Kurulu'na rey sırası ile Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, Saadetin Topuzoğlu, Osman Sipahioğlu, Vehbi Güney, Dr. Metin Alyanak ve Nahit Çapaner [Gv. Alb., Deniz Harp Okulu Seyir ve Astronomi Öğretmeni] seçilmişlerdir. Bilahare yapılan ilk Yönetim Kurulu toplantısında işbölümü yapılmış ve Başkanlığa Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan, Asbaşkanlığa Nahit Çapaner, Sekreterliğe Saadetin Topuzoğlu, Saymanlığa Dr. Metin Alyanak, üyeliklere Vehbi Güney ve Osman Sipahioğlu getirilmişlerse de, bu Yönetim Kurulu müşterek çalışmalara imkan bulamamıştır. Bu devrede üye sayısı 162'ye yükselmiştir.

17 Haziran 1961'de İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsünde 7nci Genel Kurul toplantısı Vehbi Güney'in başkanlığında yapılmıştır. “Mecmua Redaksiyon” ve “Tanıtma ve Propaganda” komitelerinin seçiminden sonra, Yönetim Kurulu'na Dr. Tarık Gökmen Başkan, Sehalattin Pekol Asbaşkan, Saadetin Topuzoğlu Sekreter, Murat Dedeoğlu Sayman, Vehbi Güney ve Doç.Dr. Adnan Kırıl üye olarak seçilmişlerdir. Bu devrede bir çok faaliyette bulunulmuştur. Bunlar gelecek Genel Kurul toplantısında Sekreter tarafından okunacak olan faaliyet raporunda teferruatlı bir şekilde izah edilecek ve bu rapor bilahare *Gökyüzü* dergimizde basılacaktır.”

Teşekkür: *Gökyüzü* bültenine dikkatimi çeken sayın Lütfi Bayer'e, Vehbi Kemal Güney'in yaşamöyküsü konusunda bilgiler veren sayın Nurten Güney'e, yazıyı okumak nezaketinde bulunan sayın Prof.Dr. Metin Hotinli'ye, katkısı için sayın Prof.Dr. Fatma Esin'e, eleştiri ve yardımları için sayın Prof.Dr. Feza Günergun'a teşekkür ederim.

Dr. Wolfgang Gleißberg's presidency of the Turkish Astronomical Society

Ord.Prof.Dr.phil. Wolfgang Gleißberg (1903-1986), was elected president to the Turkish Astronomical Society (TAD, est. 1954) for the term of 1957-1958.

Dr. Gleißberg's initial proposals for the Society included the publication of a quartely bulletin. The first issue of *Gökyüzü* (The Sky), a 4-page newsletter in mimeograph was distributed in the July of 1957, the year TAD also inaugurated public conferences. The first lecture was given by Wolfgang Gleißberg himself on the subject artificial satellites in the aftermath of the first Sputnik in space. Although, the *Gökyüzü* bulletin was short-lived, it is a unique source of information for the progress of astronomy in Turkey. The TAD bestowed the title of 'Honorary President' on Prof. Wolfgang Gleißberg, following his appointment to the Astronomy Chair of the Frankfurt Johann-Wolfgang-Goethe University in May 1958.

Key words: Wolfgang Gleißberg, Turkish Astronomical Society, *Gökyüzü* (The Sky) bulletin, Artificial satellites, Sputnik, Ankara Observatory.

**Ord.Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg'in
Türk Astronomi Derneği Başkanlığı**

Dr. Wolfgang Gleissberg'in Türkiye'deki çalışmaları arasında, 1954'te kurulan Türk Astronomi Derneği (TAD) başkanlığının özel bir yeri vardır. Gleissberg, TAD Yönetim Kurulu Başkanlığını, 1957'de Prof.Dr. Nüzhet Gökdoğan'dan devraldıktan sonra bir çalışma programı hazırlamıştır. Programın ilk maddesi Dernek üyeleri için üçaylık bir bülten hazırlanmasıdır. *Gökyüzü* adı verilen bu bültenin ilk sayısı Temmuz 1957'de yayımlanmıştır. Aynı yıl içinde halka açık astronomi konferansları başlatılmış ve ilk konferansı yine W. Gleissberg yapma uydular (suni peyk) konusunda vermiştir. TAD'nin *Gökyüzü* bülteni, Gleissberg'in Türkiye'den ayrılışına kadar beş sayı yayımlanabilmiştir. Wolfgang Gleissberg, 1958'de TAD başkanlığından ayrılırken Derneğin 'Onursal Başkanı' seçilmiştir.

Anahtar sözcükler: Wolfgang Gleissberg, Türk Astronomi Derneği, Gökyüzü bülteni, Suni peykler, Sputnik, Ankara Gözlemevi.